

Suburbanul – zonă de tranziție a ruralului spre urban

(Cu referire la localitățile subordonate ale Capitalei)

Dorel Abraham

1. În înțelesul său foarte larg, zona suburbană semnifică spațiul din jurul unui centru urban, caracterizat printr-o activitate strâns legată de acesta. Deși existau anumite localități care funcționau în jurul orașelor încă din secolul XIX, de abia după primul război mondial „suburbanul” (banlieu în franceză, suburb sau urban fringe în engleză, varort sau umland în germană) s-a extins și dezvoltat considerabil. Prin urmare, zona suburbană reprezintă un fenomen relativ recent. Ea este rezultatul dezvoltării mijloacelor de producție, a noilor condiții de transport și a creșterii veniturilor populației din secolul XX. În literatura științifică, abordarea acestei realități a început să dețină o pondere mai însemnată doar în ultimele decenii. Întinderea și conținutul zonei suburbane sunt atât de diferite de la o țară la alta, un oraș la altul și chiar între localitățile suburbane ale aceluiași oraș încât este imposibil de a le caracteriza la modul general¹. Totuși, în prezent, „suburbanul” aproape de peste tot se confruntă cu cîteva probleme comune legate de „explosia” demografică (de remarcat că în S.U.A. locuitorii din suburbii au început să depășească numeric populația din orașele centrale, în unele arii metropolitane raportul fiind chiar de patru la unu) de ritmul rapid al transformărilor care au loc aici (atât din punct de vedere tehnologic cât și al stilului de viață) și de relațiile strinse pe care le dețin cu orașul central (pentru muncă, cumpărături, cultură etc.).

¹ De exemplu, în cadrul aceleiasi țări, formele de locuire suburbană reflectă situații foarte diferite. Astfel în S.U.A. există, în jurul orașelor mahalele suburbane (slum suburbs), comunități muncitorești (working class suburbs) și comunități instărite (wealthy communities). În Mexic se întâlnesc „Ciudades perdidas” – locuire în barăci (cum sunt cele de pe coama vulcanului San Anghel, cu pereți din blocuri de lave și carton) –, comunități muncitorești (colonias proletarias) și „Ciudad satelite” pentru clasele mijlocii. Dacă la acestea mai adăugăm și imaginea bidonvill-urilor din țări mai puțin dezvoltate (Indonezia, America Latină) unde locuiesc o populație cu un status socio-economic scăzut, putem spune că interesul pe care acestă zonă îl stărnește în ultimul timp este legitim.

1.1. În România zona suburbană — localitățile considerate administrativ ca suburbane — definește o suprafață și o populație (raportată la oraș) mai reduse în comparație cu alte țări². Totuși dezvoltarea sa, din punct de vedere al volumului de populație, cunoaște ritmuri mai rapide decât orașul. În ultimele decenii populația comunelor suburbane a crescut cu un ritm mediu anual de aproape 2%. Factorul principal care determină această creștere este migrația, astfel că cca 32% din populația acestor comune este născută în altă localitate.

Dezvoltarea rapidă și variată a „suburbanului”, cu toate implicațiile sale asupra activității economice, social-culturale și politice, ridică o serie de probleme comune. *Cum dirijăm urbanizarea acestor zone? Cum le sistematizăm? Care este viitorul lor în raport cu orașul?* Iată numai cîteva întrebări care urmează să primească un răspuns din partea sistematizatorilor, sociologilor, urbanistilor, geografilor etc., adecvat politicii generale de dezvoltare economică și socială a țării. Pentru țara noastră, problema dezvoltării localităților suburbane se încadrează în politica de perspectivă a partidului, care prin programul său preconizează, în acest sens, dezvoltarea orașelor și a localităților din jurul lor în vederea apropierei ruralului de urban, a ridicării nivelului de viață și civilizație.

2. În cadrul unei cercetări sociologice, inițiate în 1974 de Laboratorul de cercetare sociologică urbană, au fost abordate cîteva aspecte legate de relațiile pe care comunele suburbane ale Capitalei le stabilesc cu orașul, specificul dezvoltării social-economice, felul de viață al populației din această zonă³.

2.1. Populația din zona suburbană a cunoscut o rapidă evoluție. În ultimii opt ani a avut loc o creștere de 20% față de numai 9% sporul populației din oraș. În prezent în localitățile suburbane ale Capitalei trăiesc aproape 130 000 persoane, din care peste 75 000 sunt de vîrstă activă. Din această populație, un număr de aproape 52 000 lucrează în industria și serviciile orașului București (48 000 în industrie și 4 000 în servicii). Dacă ținem seama de faptul că o asemenea cifră reprezintă, în medie, o proporție de 75% din totalul populației ocupate din aceste comune, am fi tentați să credem că localitățile suburbane sunt niște simple așezări „dormitor” situate lîngă marele oraș. Totuși, ele au funcții foarte complexe, se deosebesc între ele după natura relațiilor pe care le stabilesc cu orașul, gradul lor de urbanizare, felul de trai etc. De fapt, în aceste comune se desfășoară o activitate economică de sine stătătoare. Deoarece gradul de ocupare al populației locale în activitățile din comune este relativ scăzut (în medie sub 25% din totalul populației ocupate), se folosește forță de muncă din alte localități, inclusiv din București. Astfel, zona suburbană a Capitalei atrage pentru muncă aproape 28 000 per-

² În acest caz însă trebuie să ținem seama și de faptul că această zonă este delimitată după criterii administrative, iar limitele stabilite astfel nu se suprapun întotdeauna peste cele care reflectă funcționarea reală și modul de viață. Există localități în jurul orașelor noastre care trimit pentru muncă în urban peste 60% din populația ocupată, se află la distanțe relativ mici față de oraș (uneori sub 10 km), dețin relații strînsă cu acesta și totuși nu sunt denumite suburbane.

³ Cercetarea face parte dintr-un studiu privind *Funcția regională a orașului București – întreprins în cadrul Laboratorului de cercetare sociologică urbană al Municipiului București*; din colectivul de elaborare mai fac parte: Ana Bălașa, Petre Doman, Gheorghe Alecu și Adriana Nistor.

soane : 21 100 în industrie, 3 500 în servicii și 3 400 în agricultură. Această populație reprezintă circa două treimi din forța de muncă ocupată în această zonă. Marea majoritate a celor care se deplasează pentru muncă în comunele suburbane sunt navetiști care domiciliază în localitățile rurale din apropiere (pînă la 60 km). În același timp, zona suburbană atrage populația și din punct de vedere rezidențial. Numai în ultimii 5 ani în aceste comune s-au mutat peste 10 000 persoane, aceasta reprezentând peste 40% din sporul total în această perioadă. Populația născută în afara localității atinge, în unele comune, proporția de 75%. „Atractia” temporară sau definitivă a acestor comune se datorează faptului că legislația actuală îngrădește intrarea în oraș, posibilităților care există în această zonă de a cumpăra teren și a construi case în stil rural, facilităților de transport și deservire, felului de trai asemănător celui rural (de proveniență). De fapt acest tip de mobilitate rezidențială confirmă ipoteza că localitățile suburbane atrag „selectează” populație conformă cu structura socială existentă deja, adică persoane cu un status social asemănător. Majoritatea celor atrași sunt muncitori de proveniență rurală care doresc să se apropie de oraș și de viața urbană.

Datorită unor asemenea caracteristici, urbanizarea acestor zone din punct de vedere al creșterii volumului de populație se bazează, spre deosebire de zona suburbană din jurul marilor orașe occidentale unde se „deplasează” populația din orașul central (fenomenele suburbanizării, exurbanizării etc.), pe populația provenită în principal din afara orașului, fapt care crează o situație cu totul deosebită. Întîlnim aici un fenomen interesant din punct de vedere sociologic, cu multiple implicații economice, sociale și politice, acela prin care zona suburbană constituie un *loc* și un *mod* de tranziență a ruralului spre urban.

Elementele care stau la baza acestui proces constau, pe de o parte, din trecerea unei părți a populației din suburban la munca și viața urbană, iar pe de altă parte prin atracția pentru muncă și locuire a unei populații din diferite localități rurale, și chiar din oraș. Din acest punct de vedere putem fi de acord cu aceia care spun că „suburbanul” se găsește la mijlocul drumului dintre rural și urban. Este cert că majoritatea acestor localități, foste sate, îndeplinesc în prezent o dublă funcție, răspund unor nevoi ale satului și ale orașului. Totuși, factorul dinamizator al dezvoltării lor este orașul. Influența lui asupra zonei, prin atracțiile de diferite tipuri (muncă, cultură, consum etc.) ca și prin populația pe care acesta o trimite aici pentru muncă și în ultimul timp chiar pentru locuire, prin dotările și serviciile pe care le asigură etc. explică, în mare măsură, schimbările care au loc în aceste localități. Bineînțeles că problemele care apar sunt diferite de la o comună la alta, fapt care presupune și o diferențiere în ce privește urbanizarea lor.

2.2. Localitățile suburbane ale Capitalei, deși prezintă o serie de trăsături comune, se deosebesc totuși în funcție de nivelul de dezvoltare social-economică. Această diferențiere se datorează în principal structurii populației ocupate în diferite sectoare, existenței și funcționării unor dotări social-culturale și de deservire, forței de atracție etc. Pentru a evidenția anumite deosebiri și asemănări între aceste localități, ele au fost ierarhizate și grupate în funcție de valorile obținute pentru un număr

de 39 de indicatori. Lista de indicatori se referea la cadrul construit și al dotărilor social-edilitare : locuințe noi, etajare, canalizare, electrificare, asfaltare, creșe-grădinițe, licee, desfaceri alimentare, nealimentare, prestații servicii etc.; la structura socio-economică : populație ocupată în agricultură, industrie, servicii, în localitate, în oraș, atracție rezidențială, atracție pentru muncă, valoarea normei convenționale etc.; și la consumul cultural : școlarizare, cămine culturale, abonați radio, T.V., spectatori filme, cititori biblioteci etc.

Valorile obținute au fost standardizate pentru a fi comparabile și analizate pentru fiecare localitate în parte⁴.

Pentru ierarhizarea acestor localități s-au scorificat valorile indicatorilor (standardizați), iar suma obținută astfel pentru fiecare localitate ne-a oferit următoarea ierarhie : Oțopeni (valoare 25 191), Măgurele (13 662), Popești-Leordeni (1 972), Voluntari (1 063), Chitila (-752), Glina (-1 735), Jilava (-3 038), Pantelimon (-3 039), Bragadiru (-3 588), Chiajna (-4 603), Mogosoaia (-5 648), Dobroești (-9 776). Desigur că această ierarhizare ne arată locul pe care-l ocupă o anume localitate pe continuum-ul dezvoltării lor social-economice, în măsura în care indicatorii respectivi reprezintă acest lucru. Totuși ea trebuie tratată cu rezerve deoarece tuturor indicatorilor li s-a acordat aceeași „sansă”, nu au fost ponderații diferit, or, în realitate, este de presupus că unii au o importanță mai mare. De aceea, am considerat că este mai aproape de realitate o clasificare a acestor localități în grupe relativ omogene. Ne-am folosit, în acest sens, de metoda „cluster” după formula distanței generalizate a lui Mahalanobis⁵.

În urma unirii dendritelor, a grupelor de dendrite și a grupurilor de grupe s-au obținut trei mari categorii de localități :

Grupa A – comunele : Oțopeni, Măgurele

Grupa B – comunele : Voluntari, Popești-Leordeni, Bragadiru, Chitila, Mogosoaia, Glina

Grupa C – comunele : Chiajna, Jilava, Pantelimon, Dobroești
De remarcat că, între grupele A și C sunt deosebirile cele mai mari. În grupa A sunt localități bine dotate și mai multilateral dezvoltate, cu o mai mare independență față de oraș, iar grupa C reprezintă cealaltă extremă, mai slab dotate și modernizate, mai „tributare” orașului. Grupa de mijloc este mai eterogenă, cu o dezvoltare să spunem medie. Pentru acțiunea de planificare și dezvoltare această clasificare este utilă în măsura în care ea este completată cu analiza grupelor de indicatori care

⁴ Datele au fost prelucrate automat după programe elaborate de matematicianul Lățea Constantin. Analiza metodologiei folosite pentru standardizarea, ierarhizarea și clasificarea indicatorilor și comunelor face obiectul unui material separat.

$$\rho_{ij} = \sqrt{\frac{(x_{i1} - x_{j1})(x_{i2} - x_{j2}) \dots (x_{im} - x_{jm})}{V-1}} / \sqrt{\frac{(x_{i1} - x_{j1})^2 + (x_{i2} - x_{j2})^2 + \dots + (x_{im} - x_{jm})^2}{m}}$$

$$V = \begin{pmatrix} V_{11} & C_{12} & \dots & C_{1m} \\ C_{21} & V_{22} & \dots & C_{2m} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ C_{m1} & C_{m2} & \dots & V_{mm} \end{pmatrix}$$

contribuie mai mult la situaarea unei localități într-o anumită poziție și nivel ierarhic. O astfel de analiză furnizează parametrii, sectoarele asupra cărora urmează să se acționeze în vederea dezvoltării social-economice a localităților.

De asemenea, clasificarea elaborată este utilă și pentru că facilitează o eșantionare reprezentativă pentru zona suburbană (cu „cheltuieli” mai reduse, datorită posibilității de selectare a unor localități reprezentative din fiecare grupă) în vederea studierii în adîncime a modului de trai al populației respective.

2.3. Pentru înțelegerea specificului evoluției acestei zone, a măsurii în care aici are loc un proces real de tranziție între vechea societate rurală și civilizația urbană este necesară și cunoașterea principalelor trăsături ale felului de trai al populației de aici. Principalele aspecte care ne interesează, în acest sens, sunt cele legate de structura ocupațională a populației de aici, relațiile pe care aceasta le întreține cu orașul, comportamentul și preocupările de timp liber.

O cercetare de acest gen în una din comunele suburbane⁶ ne-a permis desprinderea unor elemente semnificative pentru existența acestor localități. Principala caracteristică a populației din această localitate rezultă din atracția pe care orașul o exercită asupra sa. Această influență este directă și se referă la activitatea ocupațională, culturală, comercială, sportivă etc. Datele de mai jos sunt edificatoare în acest sens. Peste 50% din populația ocupată a comunei vine pentru muncă în București, peste 65% din populația care se adresează cinematografului, teatrului, operei, operetei, concertului și circului se deplasează periodic în București (circa 5% chiar de 2–3 ori pe săptămână) și peste 92% din populația care efectuează cumpărături de alimente, confecții și bunuri de uz îndelungat se adresează orașului. Situația este asemănătoare și în privința atracției sanitare și sportive, ponderea celor care se adresează orașului pentru aceste activități este de peste 60% din totalul populației care le frecventează. Aceste tipuri de atracție sunt strâns legate între ele. Din analiza coeficienților de corelație rezultă că atracția pentru muncă determină și alte tipuri de atracție. Toate aceste atracții influențează puternic felul de trai al populației. Analiza comportamentului populației din această localitate, în special a preocupărilor de timp liber, ne-a permis să observăm că aici se imbină două tipuri sau genuri de viață distințe. Pe de o parte, un gen de viață apropiat de cel tradițional-rural care se referă în special la populația care lucrează în agricultură și o parte din cea care muncește în industrie, dar cu membri de familie care lucrează în C.A.P. În general această populație posedă lot ajutător sau grădină și cultivă atât produse pentru consum propriu, cît și pentru vinzare, este mai puțin atrasă de oraș (cu excepția cumpărăturilor), își petrece timpul și se gospodărește într-un mod asemănător stilului de viață rural. O parte din această populație, relativ mică față de localitățile rurale, este reprezentată de așa-numiții „muncitori-țărani”, categorie socială de tranziție între țăran și muncitor. De asemenea, există un gen de viață foarte apro-

⁶ Cercetarea a avut loc în comuna Popești-Leordeni, în 1974, în cadrul temei amintite și ea confirmă rezultatele obținute dintr-un studiu asemănător efectuat în comuna Chiajna în 1970.

piat de cel urban, reprezentat de populația angajată în industrie și servicii, cu relații foarte strînse cu orașul, cu un comportament de timp liber asemănător celui de tip urban. S-a constatat în acest sens că forța de atracție, de un anumit tip, este direct proporțională cu cantitatea de timp alocată activității respective. Această populație chiar dacă se ocupă și cu grădinăritul – cultivă produse pentru consum propriu –, are un stil de viață deosebit de cel descris mai înainte, cu preocupări de timp liber (consum cultural prin mass-media, mod de petrecere a concediului de odihnă etc.) asemănătoare modelului urban. Acest gen de viață caracterizează de fapt majoritatea populației din comună. El este reprezentat în special de „navetiști” și tineret, categorii de populație care cunosc și doresc viață de tip urban și joacă un rol important în urbanizarea localității prin schimbarea comportamentului locuitorilor săi. Pe ansamblu, într-o astfel de comună suburbană asistăm la un sincretism al modului de viață rural cu cel urban.

3. Principalele aspecte prin care zona suburbană își exprimă funcția de tranziție a ruralului spre urban rezultă din forța de atracție a acestor localități asupra satelor din jur, din interrelațiile pe care populația din suburban le întreține cu orașul și din specificul felului de trai al acesteia.

Mobilitatea teritorială sat-suburban și suburban-oraș, precum și cea socială (țărănesc-muncitor) se manifestă aici cu o complexitate deosebită. Dacă la aceasta adăugăm și întregul sistem de interrelații pe care populația de aici le stabilește cu centrul urban (cultură, consum etc.), putem spune că orașul și zona se intercondiționează reciproc și evoluează ca atare. Existența funcțională a unei asemenea realități face necesară abordarea și planificarea orașului și zonei ca un sistem în care toate elementele (tipurile de activități etc.) să fie bine armonizate. Evident că în cadrul acestui sistem urban pot intra și alte localități, determinate ca fiind strâns legate de oraș. Indiferent de natura unor asemenea localități, care pot fi „dormitoare”, orașe „satelit” etc., ele urmează să fie integrate în sistem și în acest caz orașul poate deveni o „regiune urbană funcțională”.

În activitatea de cercetare, sistematizare și dezvoltare a zonei suburbane, un interes aparte îl prezintă modul de viață al populației de aici. Transformările cantitative legate de mobilitatea teritorială, creșterea demografică etc. și calitative oferite de statusul social, comportament și mentalitate, ne îndreptățesc să afirmăm că populația din aceste zone este pe cale de a-și crea un „tipar” de viață sui generis, care, aşa cum s-a văzut, nu mai este nici rural-țărănesc, dar se deosebește totuși și de cel urban. Asistăm deocamdată la un amestec subtil de elemente din cele două moduri de viață și este greu de spus dacă modelul cultural urban existent va fi însușit întru totul de populația din această zonă. Fapt este că deocamdată felul de trai al acestei populații dobîndește o complexitate particulară. Această zonă va implica în viitor și alte probleme (puțin cunoscute la noi pînă acum), pe măsură ce pe lingă funcțiile de localități „dormitor”, de zone agricole și industriale poate deveni și loc de recreere, de creație culturală, centru comercial etc. Urbanizarea ei nu poate fi oprită, dar ea poate avea loc spontan sau planificat.

Principalele surse bibliografice

- 1 *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialeiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. politică, 1974.
- 2 HENRI H. STAHL, *Organizarea administrativ teritorială*, București, Edit. științifică, 1969.
3. CONSTANTIN IONESCU, *Omul, societatea, socialismul*, București, Edit. Academiei, 1973.
- 4 GUSTAV GUSTI, *Forme noi de așezare. Studiu prospectiv de sistematizare macroteritorială*, București, Edit. tehnică, 1974.
- 5 MIOARA MATEI și IOAN MATEI, *Urbanizare*, C.I.D.S.P. nr. 4, 1973.
- 6 ION IORDAN, *Zona periurbană a Bucureștilor*, București, Edit. Academiei, 1973.
- 7 JEAN FR. BESSON, *L'intégration urbain*, P.U.F., Paris, 1970.
- 8 MONIQUE VINCENNE, *Du village à la ville*, Paris, 1972.
- 9 DENIS P. SOBIN, *The future of the american suburbs*, New York, 1971.
- 10 *Multi-national comparative study: Cost of urban growth*, In „Working Document”, nr. 9, Viena, 1973.